

Ксенія СМІРНОВА,
докторка юридичних наук, професорка,
проректорка з науково-педагогічної роботи (міжнародне співробітництво)
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

НАУКОВО-ОСВІТНЯ ДИПЛОМАТІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПУБЛІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Анотація. У статті йдеться про науково-освітню дипломатію як напрям публічної дипломатії. Розкрито поняття освітньої дипломатії. Проаналізовано освітню дипломатію Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Вказано, що завдяки активній міжнародній взаємодії університету з іноземними партнерами та науковими установами з початку повномасштабного російського вторгнення в Україну було застосовано механізми для збереження наукової спільноти, напрацьовано алгоритми підтримання українських учених і студентства КНУ імені Тараса Шевченка. Запропоновано нові форми інтернаціоналізації вищої освіти в університеті.

Ключові слова: науково-освітня дипломатія, освітня дипломатія, публічна дипломатія, суб'єкти публічної дипломатії, міжнародна співпраця.

*Освіта – це найпотужніша зброя,
яку можна використати, щоб змінити світ.*
Нельсон Мандела

Світ стає дедалі більше глобалізованим і співзалежним. Освіта пропонує нам майданчик, який допоможе наступному поколінню орієнтуватися в напрямках, що мають вирішальну вагу для майбутнього людства, як-от сталий розвиток, мир та права людини. Дипломатія ж – це ефективний спосіб обмінюватись інформацією та поглядами між культурами й націями. Щоби досягнути вищого рівня глобалізації, Україні слід збагнути, що рівноправна участь в універсальному глобальному різноманітті зовсім не означає формування з її боку максимальної залежності від зовнішнього світу. Як освіта, так і дипломатія необхідні для стабільніших міжнародних відносин.

Вперше у значенні, наближеному до того, що має публічна дипломатія сьогодні, поняття вжив 1965 року Е. Галліон, американський дипломат і декан факультету права та дипломатії ім. Флетчера Університету Тафтса (США), де було засновано Центр публічної дипломатії. Публічну дипломатію було визначено як таку, що охоплює виміри міжнародних відносин поза традиційною дипломатією, коли офіційні державні особи, окремі приватні особи чи групи осіб через потік інформації та ідей впливають на формування громадської думки інших країн. Якщо класичну дипломатію доволі часто провадять за зачиненими дверима, коли офіційні особи комунікують зі своїми закордонними візаві, публічна дипломатія спрямована на громадськість певної країни [6].

Науково-освітня дипломатія – це напрям публічної дипломатії, що допомагає побудувати міцні партнерські відносини з іншими країнами чи регіонами завдяки науково-освітньому обміну; реагувати на глобальні, національні та регіональні виклики, використовуючи наукові здобутки; ухвалювати зважені зовнішньополітичні рішення з урахуванням фактичних даних [1].

Освітня дипломатія – це можливість показати світові і КНУ імені Тараса Шевченка, і Україну загалом за допомогою інтелектуального потенціалу та професіоналізму. Нині дієвим та ефективним інструментарієм освітньої дипломатії є насамперед створення позитивного іміджу України і привабливості української вищої освіти у світі. Її визначальні показники: професіоналізм, активна присутність в освітньому публічному просторі, надійність, гордість і голос українця, синергія освіти та науки, свобода і самоідентифікація. Сучасна освітня дипломатія усталена в освітньому публічному просторі як спосіб життя та професійної діяльності. Вона використовує дипломатичні навички та співпрацює з державними й приватними секторами, освітянами й закладами освіти, окремими особами й організаціями, щоби популяризувати освіту як основне право кожної людини, адже тільки завдяки освіченості наступні покоління зможуть долати нові виклики, що поставатимуть перед ними.

КНУ імені Тараса Шевченка вибудовує свої освітні місію та дипломатію в міжнародній співпраці відповідно до державної Стратегії публічної дипломатії від 2021 року, яку Міністерство закордонних справ ухвалило вперше в історії України. У ній сформульовано сім головних напрямів публічної дипломатії, серед яких – науково-освітній [2]. У цьому контексті університет плідно співпрацює з Міністерством закордонних справ України.

Науково-освітня дипломатія створює належні умови для міжнародної співпраці в галузі освіти й науки, а також формує позитивний імідж і репутацію України у світі.

Вимірами роботи суб'єктів публічної дипломатії в науково-освітній є:

- просування освітнього потенціалу України;
- залучення іноземних студентів до навчання в Україні;
- позиціонування України як сприятливої країни для розвитку глобальних талантів;
- популяризування науково-технічних досягнень України;
- підтримання міжнародної співпраці в галузі освіти та науки;
- сприяння спільним міжнародним дослідженням, науковим й освітнім обмінам, програмам академічної мобільності вчених і студентів [1].

Обговорюючи проблеми освітньої дипломатії в колі професіоналів, слід визначити парадигми та тренди науково-практичного напрямку інтернаціоналізації освіти й освітньої дипломатії, які окреслюватимуть найближчі перспективи й інституціональний розвиток КНУ імена Тараса Шевченка в міжнародній співпраці.

Інструменти освітньої дипломатії в міжнародній співпраці допомагають охоплювати більшу аудиторію, залучати представників, які перебувають поза сферою впливу офіційних органів влади (зокрема, неурядових організацій, інституцій діаспори, бізнесу, аналітичних центрів, освітніх установ, а також молодь, лідерів суспільної думки, окремих громадян тощо).

Актуальність освітньої дипломатії останнім часом зростає. Коли країна бере активну участь у програмах студентських обмінів, пропонує іноземним студентам освітні послуги, то це, безумовно, сприяє її позитивному іміджу насамперед серед іноземних абітурієнтів і студентів. А створення спільних з іншими країнами наукових винаходів, лабораторій (як у КНУ імені Тараса Шевченка) розкриває можливості для економічної співпраці. На нашу думку, університетська спільнота є освітнім «амбасадором» України. Якщо, наприклад, у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка є понад 35 регіональних центрів із вивчення мови, культури, політики тощо, то й він створює «осередки» в закордонних університетах, як-от кафедри україністики чи українського фольклору, спільні хімічні лабораторії тощо. Саме так потрібно зміцнювати український потенціал у світі [3].

Глобалізація, розвиток цифрових технологій, широке використання соціальних мереж, прискорення віртуалізації світу через пандемію COVID-19, швидке поширення інформації формують нові вимоги до публічної, зокрема й освітньої дипломатії, та інтернаціоналізації вищої освіти. У цьому контексті зростає роль медіа й цифрових технологій у побудові іміджу України та її провідного ЗВО – КНУ імені Тараса Шевченка.

Ширшає й коло недержавних учасників, які поширюють національні інтереси та формують позитивне сприйняття України за кордоном. Неурядові організації, приватні корпорації, інституції діаспори, міжнародні

організації стають активними суб'єктами публічної дипломатії [1], а з нею й освітньої, що визначає нині важливість цього напрямку у сфері міжнародної співпраці КНУ імені Тараса Шевченка.

В умовах воєнного стану освітня дипломатія університету зміцнює національну стійкість і протидіє гібридним загрозам, дезінформації та фейкам. За цих кризових обставин освітня і наукова дипломатія України набувають стратегічної ваги.

Освітня дипломатія КНУ імені Тараса Шевченка орієнтована на сучасні підходи, що надають перевагу діалогу, міжкультурним зв'язкам, взаємодії із ЗВО й академічними спільнотами за кордоном, налагодженню дієвого інституту освітньої мобільності як здобувачів вищої освіти, так і викладачів.

З початку повномасштабного російського вторгнення в Україну університет надіслав понад тисячу офіційних листів до іноземних партнерів – представників університетів, консорціумів, міжнародних організацій, почесних докторів університету – з проханням посприяти академічній мобільності студентів, учених, науково-педагогічних та інших працівників. Було скеровано й ноту університету в усі посольства й іноземні представництва в Україні із закликом об'єднати зусилля на зовнішньополітичній арені та посилити опір російській агресії.

КНУ імені Тараса Шевченка отримав багато звернень зі словами підтримки від ректорів університетів-партнерів, а також від спілок ректорів різних країн, як-от Чехії, Німеччини, Угорщини, та від об'єднання британських університетів. Тут цікавим фактом є те, що в деяких країнах відбувалася еволюція солідарності з Україною (зокрема, у Німеччині та Угорщині).

Було проведено зустрічі віцеголови Спілки ректорів України, ректора КНУ імені Тараса Шевченка Володимира Бугрова з представниками асоціації університетів Великої Британії, Чехії, США, Канади, Італії. Загалом у заходах взяли участь понад 350 університетів.

Од 24 лютого 2022 року університет напрацьовує абсолютно нові форми міжнародної співпраці, щоби запобігти відтоку мізків (англ. «brain drain»), узгодити стихійну вихідну академічну мобільність і спільні наукові дослідження, а також зберегти повну афіліацію з університетом.

ЗВО України тепер можуть долучатися до університетських альянсів Європи. Ініціатива європейських університетів (альянсів), яку 2017 року було запроваджено за пропозицією Президента Франції Емманюеля Макрона, популяризує принцип гармонізованішого освітнього простору.

Членство в цих альянсах надає:

- якісно новий рівень інституціонального розвитку та співпраці з європейськими партнерами в сфері освіти та науки;
- покращення освітнього процесу, інтеграцію світових стандартів до української системи вищої освіти;

– розширення горизонту співпраці в науково-дослідній та інноваційній сферах;

– сучасні форми і моделі міжнародної академічної взаємодії.

ЗВО України чекають спільні освітні й наукові проекти, загальноєвропейські програми наукових та освітніх досліджень, до яких залучатимуть викладачів, учених, студентів і аспірантів, освітньо-культурні академічні обміни.

КНУ імені Тараса Шевченка приєднався до родини європейських вищих шкіл і репрезентуватиме Україну. Наразі відбулися зустрічі між представниками університету й основних європейських альянсів: EPICUR, ENLIGHT, «Arqus», EELISA, «Una Europa» тощо.

На офіційне запрошення альянсу EUniWell університет став його партнером (дев'ятим європейським університетом-членом альянсу). Така форма інтернаціоналізації нова для системи вищої освіти в Україні з огляду на те, що з 2017 року, відколи започаткували ініціативу європейських альянсів, участь українських ЗВО взагалі не була передбачена. КНУ імені Тараса Шевченка та партнери EUniWell спрямовуватимуть спільні зусилля на покращення добробуту окремих осіб, спільнот і суспільств у Європі та за її межами через міжнародний обмін, інноваційну освіту та наукові дослідження високого рівня.

23 червня Європейська рада надала Україні статус кандидата на членство в ЄС. Таке рішення підтримали лідери всіх 27 країн-членів, тож воно дало потужний сигнал українцям і всьому світові щодо солідарності європейської спільноти з Україною в її запеклій боротьбі проти російського агресора за європейські цінності, незалежність і територіальну цілісність [4].

Єврокомісія в комюніке від 18 травня 2022 року заявила, що основними напрямами післявоєнного відновлення України стануть:

– відбудова країни, а надто її інфраструктури, галузей охорони здоров'я й освіти, а також формування її енергетичної та цифрової стійкості відповідно до новітньої європейської політики та стандартів;

– модернізація держави та її інститутів для забезпечення якісного управління й поваги до верховенства права, надання адміністративної підтримки й технічної допомоги, зокрема на регіональному й місцевому рівнях;

– упровадження регуляторного та структурного порядку денного задля поглиблення економічної та соціальної інтеграції України в ЄС;

– підтримання української економіки та суспільства через підвищення її економічної конкурентоспроможності, розширення зовнішньої торгівлі і розвиток приватного сектору, а також забезпечення трансформації «зеленої» та цифрової економіки [5].

Найбільшу вагу для розвитку та розбудови академічного середовища в Україні мають програми ЄС в галузі науки, освіти й інновацій, як-от «Еразмус+» (де КНУ імені Тараса Шевченка є одним із лідерів), «Горизонт Європа», дослідницькі програми Євратому. Вони відкриті для викладачів і вчених з України. Фінансування глобальних проєктів зі створення дослідницьких лабораторій, розбудови освітньо-наукової інфраструктури в Україні з бюджету ЄС стане реальністю з набуттям нашою державою повноправного членства в ЄС й одержанням доступу до європейських структурно-інвестиційних фондів: Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського соціального фонду, Фонду згуртування, Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій, Європейського морського та рибальського фонду.

Навчально-науковий складник є майже в усіх програмах ЄС. До того ж статус кандидата дає змогу отримувати довгострокові кредити від ЄС і гранти на освіту, культуру, охорону здоров'я тощо. Формати та напрями такої допомоги визначатимуть під час двосторонніх перемовин.

Університет напрацював алгоритми дій для підтримання українських науковців і збереження студентської спільноти.

Невідкладні заходи:

- інтенсифікація міжнародної академічної мобільності студентів, науково-педагогічних та інших працівників університету;
- продовження й розширення наукових досліджень, зокрема запрошення професорів (дистанційно) чи фактичні короткі візити науковців (якщо вони перебувають за межами України) за умови їхнього повернення;
- надання мінігрантів для професорів в Україні;
- відкриття доступу до баз даних, бібліотек, репозиторіїв, онлайн-програм для навчання студентів і працівників (дослідницькі ресурси).

Середньо- та довгострокові заходи:

- розширення програм міжнародної академічної мобільності як передумови запровадження з першого семестру 2022/2023 н. р. програм подвійного дипломування, що дасть змогу продовжити освітній процес у дистанційному форматі чи в змішаний спосіб (заявку подано до Єврокомісії, тривають переговори);
- створення спільних наукових проєктів, альянсів, наукових парків із використанням технологічних можливостей університетів-партнерів;
- формування спільних заявок на конкурсні проєкти, які оголошує Єврокомісія (спільні віртуальні обміни, кафедри, магістерські програми);
- утворення стратегічних альянсів між університетами України та світу для розвитку української системи вищої освіти (проєкти підвищення потенціалу).

Аналіз сучасної міжнародної співпраці свідчить про появу нових форм інтернаціоналізації вищої освіти в університеті:

- стратегічний пріоритет входження до альянсів європейських університетів;
- розширення можливостей мобільності за програмою «Еразмус+»;
- координація мобільності студентів;
- створення спільних з університетами-партнерами програм (як-от «Котютель»);
- започаткування програм подвійного дипломування;
- заснування спільних центрів на базі університетів-партнерів, які забезпечують поєднання синхронного і асинхронного навчання в університеті.

Упровадження в КНУ імені Тараса Шевченка інноваційної і креативної моделі освітньої дипломатії – це реакція освіти й науки на освітньо-інтелектуальні потреби суспільства, а також виклики й загрози в умовах воєнного стану.

В університеті діє плюралістична інституціональна модель освітньої дипломатії, а міждисциплінарність залишатиметься стимулом модернізувати освітній процес у міжнародній співпраці. Отже, освітня дипломатія є і засобом формування іміджу ЗВО, і способом показати світові Україну за допомогою інтелектуального потенціалу, конкурентоспроможності та професіоналізму.

Міжнародна співпраця університету є складником системи міжнародних відносин України, інструментом підвищення міжнаціонального впливу через поширення культури, мови, знань і технологій, а також розвиток академічної мобільності.

1. Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021–2025 роки // МЗС України. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf>
2. Вперше в історії України: Міністерство закордонних справ України ухвалило стратегію публічної дипломатії // НУ «Львівська політехніка». 29 березня 2021. URL: <https://lpnu.ua/news/vpershe-v-istorii-ukrainy-mzs-ukhvalylo-strategiiu-publichnoi-dyplomatii>
3. Смирнова К. Університетська спільнота є освітнім «амбасадором» України // *Business Woman*. 2022. № 32. С. 84–87.
4. 'Ukraine granted candidate status for European Union membership amid war'. (2022). *Business Standard*, 24 June [online]. Available at: https://www.business-standard.com/article/international/ukraine-granted-candidate-status-for-european-union-membership-amid-war-122062400029_1.html [in English].
5. Богдан Т. Статус кандидата на вступ до ЄС: економічні та фінансові переваги // *Економічна правда*. 28 червня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/28/688638>
6. Бурейко Н. Публічна дипломатія в українському контексті: як освоювали «Terra incognita» // Українська призма. URL: <http://prismua.org.tilda.ws/publicdiplomacyukraine>

Kseniia SMYRNOVA,
*Doctor of Law, Full Professor,
Vice-Rector for Education (International Affairs),
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

SCIENCE AND EDUCATION DIPLOMACY AMID MARTIAL LAW IN UKRAINE AS AN INSTRUMENT OF PUBLIC DIPLOMACY

Abstract. The article deals with science and education diplomacy as an area of public diplomacy. The author explores the notion of education diplomacy and analyses the education diplomacy-related activities of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Since the start of the full-scale russian invasion of Ukraine, the active international engagement of the University with foreign partners and scientific establishments allowed the institution to activate the mechanisms of preserving the scientific community, develop algorithms of consistent action for supporting Ukrainian scientists and preserving the student community of the University.

Since 24 February 2022, the University has been elaborating novel approaches to international cooperation and internationalisation of higher education at the Taras Shevchenko National University of Kyiv to prevent brain drain, coordinate the initial outburst of academic mobility, coordinate joint scientific research and preserve full affiliation with the University. The implementation of an innovative and creative model of education diplomacy at the University represents the reaction of education and science to the challenges, threats and education and science needs of society amid martial law. Particular emphasis is placed on the pluralistic institutional model of educational diplomacy, whereas its interdisciplinary character stably remains an impetus for the modernisation of the education process in the realm of international cooperation. International cooperation of the University is an integral part of the system of international relations in Ukraine, a tool for developing academic mobility and increasing international influence through the dissemination of culture, language, knowledge and technology.

Keywords: science and education diplomacy, education diplomacy, public diplomacy, subjects of public diplomacy, international cooperation.